

Doğan Tekeli ile İlhan Tekeli Üzerine: “Babam yaşarken ikimizin de başarılarını gördü. Sanıyorum bize belli etmeden iftihar ediyordu.”

İlhan Tekeli'nin abisi olarak hayatının bütün aşamalarında birçok yaşamışlıklarınız var. Bize biraz İlhan hocayı anlatır mısınız?

Efendim, İlhan 1937 yılı sonbaharında İzmir'de Karantina Semtinin sırtlarında, bir küçük kiralık evde doğdu. Babaannemin de katıldığı 4 kişilik ailemiz İzmir'e yeni taşınmıştı. Çünkü babam İstanbul Defterdarlığı'nda bir müdür muaviniyken İzmir Defterdarlığı'nda bir müdürlüğe tayin edilmişti. Onun için, biz de İzmir'e gelmiştik. İzmir'de ben ilkokulun ikinci sınıfına başladım. İlhan'ın doğumunu mahallede birkaç gün evvelden sözleşilen mahalle ebesi gerçekleştirmişti. Aslında, İlhan doğmadan 2-3 ay evvel bana kardeşimin olacağı haberi verilmişti. Ama deniyordu ki, senin bir kardeşin olacak ama, bu senin gibi sevilmez gayet tabii. Çünkü ne senin kadar sevimli olur ne senin kadar akıllı olur. Özellikle babaannem, bunu neredeyse her gün tekrarlamaya başladı. Bu o kadar arttı ki sonunda ben kardeşimi savunmak ihtiyacını duydum, dedim ki ayol bu benim kardeşim olacak neticede. O kadar da üstüne gitmeyelim. İlhan'ı doğmadan adeta sevmeye başladım. Doğduğunda da çok ilgilendim, çok sevdim, hoş geldi. Doğumundan birkaç gün sonra babam aileyi topladı, isim konacak. Daha evvelden babam uzun listeler hazırlamış, arkadaşlarına sormuş. Listeler halinde kağıtlarda her tür isim var. O mu olsun, bu mu olsun tam bir oybirliği sağlanamıyor. Ben atıldım, dedim ki; ayol bizim ilkokul birinci sınıfta okuduğumuz kitapta bir hikâye var, Doğan, İlhan, Demir, Meral gezmeye gittiler diye başlıyor. Oradaki Doğan, İlhan kulağa çok güzel geliyor, adı İlhan olsun. Çok güzel, adı İlhan olsun dediler. İlhan'ın adı da böylece konmuş oldu. Biz kısa sürede o yokuştaki evden Karantina'da cadde üstünde, daha rahat bir eve taşındık. Çevremizde

de 5-6 İspartalı aile vardı. Her biri, bir ikisi akraba diğerleri hemşehri aileler. Sonradan anladığıma göre bu ailelerin hepsi bize çok daha hali vakti yerinde aileler, İzmir'e yerleşmişler. Biz, yeni gelmiş bir aileyiz ama fevkalade yakınlık gösterdiler ve böylece, İzmir'e alışmamız kolaylıkla sağlandı. Bu aileler arasında, sosyal sınıf farkı hiç belli olmazdı, sonradan düşündüğüme göre de öyle hissediyorum. Bunlar, hepsi birbirlerine yakın ilişkili, saygılı, sevgili, sık sık evlerden evlere teklifsiz girilir, çıkar. Düşünüyorum da bu acaba onların alçak gönüllülüklerinden miydi, yoksa zamanın ruhu mu öyleydi bilemiyorum. İlhan, sağlıklı bir çocuk olarak büyüdü. Neşeliydi, hepimizi güldürüyordu ve çok da seviliyordu. Hatta, sevilmesi o noktaya geldi ki, ben ilkokula gidiyorum artık evde benim mürekkep hokkamı defterime döküp de defteri perişan ettiğinde ben kabahatli bulunuyorum. Hokkayı niye ortaya koydun, çocuktur ne anlar deniyor. Derken İlhan, 2-3 yaşına geldi, annemin babamın bir İstanbul seyahati yapması gerekti. İlhan'ı da aldılar, biz nenemle evde kaldık. O zaman İzmir'den trenle Bandırma'ya gidiliyor, Bandırma'dan, vapurla İstanbul'a geçiliyor. Bu seyahat esnasında Bandırma'da hamallar gürlüğü partırtı bavulları vapura taşıyorlar. İlhan, döndüğünde bu hamallardan çok etkilenmiş, ben hamal olacağım demeye başladı. Hatta evde küçük paketler alıp, elinde oradan oraya taşıyor. Fakat bu uzun sürmedi. Çünkü İsmet Paşa 2-3 defa İzmir'e geldi, gitti. Cihan Savaşı sırasında caddedeki evimizin önünden konvoyu geçiyordu. Önde bayraklı motosikletli polisler, farları yanıyor. Arkada büyük bir araba, daha sonra da 5-6 arabalık bir konvoy. O sırada İzmir'de zaten toplam 32 otomobil varmış deniyordu. İzmir, son derece sakin 200,000 nüfuslu küçük bir şehir. İlhan'ı bu sefer, motosikletli polisler ve konvoy çok etkiledi. İlhan, cumhurbaşkanı olacağım demeye başladı. Derken zaman geçti, 1943 yılında İlhan, 6 yaşındayken gene Karantina'da benim gittiğim ilkokula yazıldı. Annem, babam nedense onu biraz erken vermişler okula, biraz sorun çıkmış ama sonradan kabul ettiler. Dolayısıyla kendi sınıfının en küçüğü olarak okula başladı. İlkokula gittiği zaman ben artık Gazi Ortaokulu'na gidiyordum, üçüncü sınıftaydım. Dolayısıyla kendi arkadaşlarımla meşguldüm. Bir de öyle bir dönem ki, benim 13-14 yaşlarındaki dönemim elime geçen her kitabı okuyorum. Sabahtan akşama adeta gözüm bozulacak mertebede ve İlhan'la da pek meşgul olamıyorum. İlhan sırasıyla ilkokulu, arkadan benim gittiğim Gazi Ortaokulu'nu, arkadan aynı şekilde İzmir Atatürk Lisesi'ni bitirdi. Ama bütün bu okullarda benim öğrenciliğim hatırlanıyor. Ve İlhan'ın önüne her zaman senin ağabeyin şöyle bir öğrenciydi diye örnek gösteriliyormuş. Benim performansım ondan da bekleniyormuş. İlhan, bundan bir hayli baskı altında kalmış. Ankara'da bir birkaç ay

evvel bir konuşma yaptı, kendi okul yıllarını böyle anlattı. Ama ben yılmadım başka biri olsa dağılabilirdi bu kadar baskıdan dedi.

Babamın bize karşı davranışını gösterecek bir iki anım var. Onlardan söz etmek isterim. Ben Gazi Ortaokulu'nda birinci sınıftan ikinci sınıfa geçerken karnemi aldım. Babam da o sırada İkinci Cihan Savaşı dolayısıyla Afyon'da yeniden askerliğe çağrılmış görev yapıyordu. Karneyi babama gönderdik, heyecanla. Karnemde hepsi 10 notların, bir tane 9 var. Babamdan cevap geldi. Fena değil karnem, ama Türkçe 9, Türk çocuğu Türkçeden kırık alır mı? Aynı şey İlhan'ın da başına gelmiş, İlhan anlatıyor. Lise 1'den, 2'ye geçerken İzmir Atatürk Lisesi'nde bütün birinci sınıf öğrencileri arasında ikmallsiz sınıfı geçen tek öğrenciymiş. Atatürk Lisesi, zamanın en sert lisesi. Müdür, İlhan'ı kaldırmış ortaya çağırılmış ve göstermiş, bakın örnek alın ikmallsiz geçen tek öğrenci demiş. İlhan'da bu sevinçle karneyi almış, eve koşmuş. Babam karneye bakmış aferin demiş, iyi ikmale kalmamışsın ama bak karnende beş var. Abinin karnesinde 7'den aşağı olmazdı demiş. Böyle bir psikolojik ortamda ve ağır bir aile baskısı altında büyüdük. Ama mesela İlhan'ın ilkokula gittiği, ortaokula başladığı zaman İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntıları sürüyordu. İzmir'de erzak az, her şey kıt fakirlik var, ayrıca geceleri karartma da vardı. Herhalde aile çok sıkıntı çekiyordu, ama biz ikimiz de bundan çok etkilenmeden büyüdük. Mutlu bir çocukluk geçirdik diyebilirim. Ve sevgi içindeydik ama bahsettiğim gibi böyle baskılı bir sevgi yaşamışız.

Derken seneler geçti. 1955 yılında İlhan, İzmir Atatürk Lisesi'ni bitirdi. O yıl ben İstanbul Teknik Üniversitesinin Mimarlık Fakültesini bitirmiş olarak artık 3 yıldır İstanbul'da yaşıyordum. İlhan, İzmir Atatürk Lisesi'nin bütün mezunları gibi yahut iyi mezunları gibi Teknik Üniversite'ye başvurdu ve İnşaat Fakültesine kabul edildi. Ben zaten İstanbul'da yaşadığım için doğal olarak o da artık İstanbul'da benimle yaşayacaktı. O sırada ben bir ortağım ile birlikte İstanbul'da küçük bir mimarlık bürosu kurmuş olarak yaşıyor ve çalışıyordum. Büromuz Tünel civarında küçük bir apartmanın, iki odalı, bir daire sinde idi. Odaların birisini ortağım Sami Sisa ile birlikte büro olarak kullanıyorduk. İkinci oda ise benim yatak odamdı. Fakat İlhan'ın geleceği sırada üst iki kat boşaldı. Evin sahibi bir İtalyan doktor ailesi idi. Alttaki üç katı iki odalı birer kat olarak kiraya veriyor, üst iki katı da birleştirilmiş olarak kendi evi halinde kullanıyordu. İtalyan aile evi bizlere haber vermeden satmış ve ayrılmış. Yeni mal sahibi tesadüfen bir tanıdık çıktı ve üstte İtalyan ailenin boşalttığı iki katı bana kiralamaya razı oldu. Böylece İlhan'ın İstanbul'daki konut sorunu kendiliğinden çözülmüş oldu. Ben de ilk olarak büro katındaki yatak odamın eşyasını, yani somyamı ve dolabımı yukarıya çıkardım. İlhan'a da aynı somyadan, aynı dolaptan aldım birer tane, bir de açılır kapanır

kontrplak tahta masa, dört tane de kahve sandalyesi ile evin yemek odası da tamamlanmış oldu. Yine tesadüfen o günlerde orta yaşlı bir adam bani ziyarete geldi. Bu adamın yüzünü apartmanın merdivenlerinde görmüş olduğumu hatırlıyordum. Međer giden İtalyan ailenin aşçısı ve garsonuymuş. Efendim dedi onlar gittiler, siz tuttunuz orayı acaba bana iş verir misiniz? Memnuniyetle, zaten tam benim aradığım bir şey, yetişmiş bir garson Hasan. Aman Hasan gel seni tuttum dedim ve hemen o gün Hasan'ı en basitinden bir mutfak malzemesi almaya görevlendirdim. Gitti, mutfak malzemesini aldı, geldi. İlhan da İstanbul'a geldi. Bavuluyla beraber yatak odasında yerleşti. Hasan bize yemek yapmaya başladı. Ev tam takır ama Hasan'ın eski İtalyan aileden kalma garson ceketi var beyaz, evi o şıklaştırıyordu. Böylece İlhan'ın beş yıl geçireceği mekan hazırlanmış oldu. Hasan bizim tüm işlerimizi görüyordu. Ama zamanla İlhan'ı o kadar çok sevdi ki, yemeklerin iyi kısmını çaktırmadan veriyor, meyvenin en güzelini çıkarıp önüne koyuyor. Bana da diyordu ki, Doğan Bey bu çocuk bulunmaz. Başını dersten kaldırmıyor!

İlhan üniversite hayatını böyle çalışarak geçirdi. Ama tabii alt kattaki bizim büro ile de ilgileniyor boş kaldığı zamanlarda veya canı sıkıldığı zamanlarda iniyor ve bizim çalışmalarımızı izliyor. Mimarlık yanında biraz da şehircilik yapıyoruz. İlhan bunları görüyor ve ilgileniyordu. Mezun olduktan sonra inşaat mühendisliğini sürdürmemesinde bizim çalışmalarımızla ilgili oluşunun bir etkisi olduğunu sanırım.

İlhan, fakülteyi bitirir bitirmez İzmir'e döndü. Anladığıma göre o da benim gibi hemen askere gitmek istedi ve kısa bir süre İzmir'de çalıştıktan sonra yedek subay okuluna gitti. Polatlı'da yedeksubaylık öğrenimi gördü ve sonra çekilen kurada Ankara'da Milli Savunma Bakanlığı'nda görevlendirildi. Orada inşaat emlak dairesinde yedek subay olarak çalışırken bir komutanının güvenini kazanmış. Komutana o sırada yeni açılan Orta Dođu Teknik Üniversitesinin Bölge Planlama Bölümüne devam etmek istediğini söylemiş. Bu zaten part time bir eğitim olduğu için komutan izin vermiş. 12 aylık yedek subaylık döneminde, Orta Dođu'ya devam etmiş. Orada bölge planlama diplomasını daha almadan Ankara'da yeni kurulan İmar Bakanlığı'nda Zonguldak Bölge Planlaması'nı yapmak üzere görevlendirilmiş. Bölge planlama uzmanı sayılarak Zonguldak bölge planlamasını hazırlamaya başlamış. Bunu yaparken belki sonuna doğru Pennsylvania Üniversitesi'nden kendisine bir burs verilmiş. Bunun üzerine master derecesi yapmak üzere İlhan Amerika'ya gitti. Yanında annemin hazırladığı bavuldaki kişisel eşyası. Ve bir yıl içinde master degree olarak döndü. Bu normal olarak iki yılda zor alınabilen bir derece. İlhan çok yüksek matematik bilgisi ve çalışkanlığıyla bir yılda bu

dereceyi aldı, İzmir'e döndü. Annemin kendisine verdiği bavulu içindeki giysileri ile birlikte aynen geri getirmiş. Annem o yıllarda olduğu gibi, İlhan Amerika'dan döndü, bir şey getirecektir diye bekliyormuş; mesela çamaşır makinası falan, en azından bir buzdolabı, "oğlum eşyaların nerede" diyor. İlhan da gelecek annecim ayrı bir postaya verdik, gelecek diyormuş. Gele gele iki sandık geliyor, kitap dolu. İlhan, oradaki bütün bursunu kitaba yatırmış ve gelmiş. Dönüşünde Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ne asistan olarak kabul edildi. Kısa sürede doktorasını yaptı, doçent oldu. Çok genç bir profesör olarak Ortadoğu'da mezun olduğu bölümün başkanlığını yaptı. O yıldan beri devamlı, öğreniyor, üretiyor, yazıyor, öğretiyor. Diyor ki: Ben kitaplarımı kendim bir şeyler öğrenmek için yazıyorum. Galiba söylediği gibi öğrenmenin iyi yollarından biri kitap yazmak. Ne var ki İlhan'ın öğrenirken yazdığı kitaplar boyunun iki mislini çoktan geçti.

Babam yaşarken ikimizin de başarılarını gördü. Sanıyorum bize belli etmeden iftihar ediyordu. İlhan'ın da benim de babamızla son derece saygılı ama hafifçe mesafeli bir ilişkimiz vardı. İlhan da evden ayrıldıktan sonra, her pazar babama ikimizin de belli bir saatte telefon etmek yükümlülüğümüz vardı. Hem, o hafta içinde neler yaptığımızı haber verir, hem de aileden haber alırdık. Babamın 1984'teki vefatından sonra 35 yıldır bu adeti biz sürdürüyoruz. İlhan veya ben, hangimiz önce davranırsa pazar günleri saat 18.00'de birbirimize mutlaka telefon ediyoruz. Bu konuşma 20-25 dakika sürüyor. Dış politikadan, iç politikadan İlhan'ın hafta içinde yaptıklarından, benim hafta içinde yaptıklarından konuşuyoruz. Ben ilgilendiğim konularda İlhan'a sorular soruyor, anlattıklarından yararlanıyorum. Ondan aldığım bilgileri de kaynağını mutlaka belirterek zaman zaman kullanıyorum.

Başka kimseden dinleyemeyeceğimiz hatıraları bize aktardığımız için çok teşekkür ediyoruz.